

Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta

Koostan tähän yhteen keskeisiä huomioitani liittyen Valtioneuvoston selontekoon Agenda2030:sta. Kokonaisuutena selonteko koskee ilmiöitä ja teemoja, jotka kytkeytyvät tulevaisuuden kestävyysshaasteisiin ja niiden ratkaisuun. Monet selonteossa esitetyt huomiot esimerkiksi ilmiöiden keskinäisriippuvuudesta, ekologisen kestävyys turvaamisesta ja tieto/tiedepohjaisen ohjauksen tarpeesta ovat vastaansanomattomia. Lausunnossani pyrin nostamaan esiin mahdollisia parannuskohteita selontekoon. Tärkeimmät kohdat (1-5) ovat seuraavat:

- 1) **Hyvinvointi- ja työkykyajattelun integroiminen terveyteen.** Tavoitteen 3 (Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille) osalta tekstissä painottuu orgaaninen terveystiete, jossa indikaattoreina ovat lähinnä kuolleisuus, tapaturmat, päihteet, tartuntataudit ja palvelut. Olisi ensiarvoista nostaa esiin selkeämmin hyvinvoinnin ja toiminta/työkyvyn näkökulmia sekä työn merkitys terveyden lähteenä ja terveyden edistämisen areenana. Työkyky vaihtelee ja työssä käynnin mahdollistaminen myös työkyvyn alentuessa on yleensä parempi vaihtoehto kuin työstä pois jääminen. Monella työikäisellä on erilaisia terveyshaasteita, mutta olennaisempaa usein on se, kuinka hyvin niiden kanssa voidaan työssä ja muussa elämässä elää sekä miten esim. työtä voidaan muokata paremmin työkykyyn sopivaksi. Tämä tarkoittaa sekä poikkitieteistä hyvinvointiajattelua että terveyden monialaisuuden määrätietoisempaa esiin tuontia (vrt. Terveys kaikissa politiikoissa -viitekehys). Tätä fokuksen tarkistamista korostaa myös se, että väestössä lisääntyneet mielen hyvinvoinnin "kestävyysshaasteet", kuten uupumusoireilu, ovat usein arjen toiminta/työkykyyn liittyviä, mutta ei perinteissä mielessä "sairauksia". Olennaista olisi myös nostaa esiin ennakoivaa/ennaltaehkäisevää otetta eli kehitetään työelämää ja ihmisten voimavaroja jatkuvasti siihen suuntaan, että työ voisi tuottaa hyvinvointia ja terveyttä. Tämä on myös yrityksille ja yhteiskunnalle taloudellisesti kestävin ratkaisu (ks. myös kohta 8).
- 2) **Työelämän näkökulmien terävöittäminen.** Tavoitteeseen 8 (Edistää talouskasvua, työllisyyttä ja säällisiä työpaikkoja) liittyy kolme (a-c) näkökulmaa, joiden merkitystä 2030-luvun työelämän rakentamisessa on syytä pohtia. a) Megatrendien vaikutukset on tärkeä nostaa esiin: miten kestävyysshaasteet muuttuvat, kun työelämän rakenne ja sisällöt muuttuvat, työväestön sukupolvet vaihtuvat ja ilmastokysymykset muuttavat riskiympäristöä. Selonteko kaipaa toisin sanoen tietopohjaista näkemystä siitä, miten työelämä ja yhteiskunta kulttuurina/riskiympäristönä tulee kehittymään ja millaisia kestävyysshaasteita se tuo tullessaan esimerkiksi työprosesseihin, työkykyyn ja hyvinvointia tukeviin

instituutioihin (ks. Kokkinen, 2020: "Hyvinvointia Työstä 2030-luvulla") b) Alle 35-vuotiaiden mielen pahoinvoinnin haasteet kuormittavat työelämää ja työterveyspalveluja. Pudokasnäkökulma (NEET) on oleellinen, mutta nuorten aikuisten joukko on hyvin heterogeeninen ja polkuja psyykkiseen haavoittuvuuteen on monia. Psyykkisten haasteiden lääketieteellistäminen luo useimpien kohdalla heikosti toimivan ja usein myös liian myöhäisen viitekehyksen ratkaisuille. Uraohjaus, mentorointi, mielen hyvinvointia tukevat lyhytkonsultaatiot, kehittyneempi esihenkilötuki ja muut vastaavat keinot olisi syytä nostaa selonteossa esiin ainakin jollain tasolla. c) Kun teknologia (esim. tekoäly, robotit) korvaa työtä, se korvaa tyypillisesti tietyissä ammateissa tiettyjä työtehtäviä. Tämä tarkoittaa, ettei teknologia yleensä korvaa kokonaisia töitä vaan vai osia niistä. Tästä syntyy tarvetta organisoida työtä uudella tavalla. Muutos avaa mahdollisuuksia rakentaa työkokonaisuuksia uudella tavalla siten, että ne olisivat sisällöltään monipuolisempia, laadultaan korkeatasoisempia ja sosiaalisesti ja inhimillisesti kestävämpiä. Kestävyyden kannalta on riski, että työn organisoimisessa noudatetaan edelleen konservatiivisia ammattiryhmien välisiä rajoja tai pyritään jopa tietoisesti työn lisääntyvään osittamiseen. Lisäksi digitalisaatioon liittyy tulevaisuudessa muita muutoksia, jotka voivat merkittävästi vaikuttaa työhön esimerkiksi vuorovaikutusmuotojen kehittymisen ja valvonnan kautta (mm. esineiden internetin kasvu). Selonteossa voisi tuoda esiin tämän kaltaiset rakenteellisten muutosten tuottamat uhat ja mahdollisuudet psyykkisen/sosiaalisen kestävyuden kannalta.

- 3) **Tulevaisuusvision vahvistaminen** (tavoitteet 3 ja 8). Eräissä osissa selontekoa olisi perusteltua esittää fokusoidumpi visio tulevaisuuden näkymistä. Esimerkiksi jos on tavoitteena on taata "terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille" (Tavoite 3) niin olisi keskeistä tuoda esille suomalaisen väestörakenteen suuri haaste. Mikäli maahanmuuttoa ei voimakkaasti lisätä, on väestön tasapainoisen kehityksen ja tulevaisuuden hyvinvoinnin kannalta olennaista kiinnittää huomiota edessä olevaan väestön vähenemiseen sekä toimiin, joilla syntyvyyttä voitaisiin lisätä. Mikäli vanhushuoltosuhde muuttuu liian epäedulliseksi niin selonteon tavoitetta 3 on hyvin vaikea toteuttaa. 10.3.2021 julkistettava väestöpoliittinen raportti "Syntyvyyden toipuminen ja pitenevä elinikä" (VN:n julkaisu) tuo faktapohjaa ja toimenpide-ehdotuksia, jotka tässä selonteossa voisi huomioida. Työterveyslaitoksen skenaarioraportti "Hyvinvointia Työstä 2030-luvulla" (Kokkinen, 2020) voi puolestaan auttaa Tavoitteen 8 (sivut 50-55) tietopohjaisessa jämäköittämisessä. Siinä on luotu tutkimuspohjaisesti näkymiä siitä, kuinka kestävyysaasteet ja työhyvinvointi muuttuvat, kun työelämän, yhteiskunnan ja teknologian muutos tuottavat uutta toiminta/riski ympäristöä.

- 4) **Kansainvälisen toiminnan asiantuntijapohjainen kehittäminen.** Useissa kohdin selontekoa (mm. sivut 7, 54) korostetaan maailman humanitaarisiin tarpeisiin vastaamista ja syihin puuttumista. Suomen kehityskohteena painotetaan muiden maiden tukemista (mm. sivut 9, 55). Usein tässä yhteydessä viitataan toimijoina kansainvälisiin järjestöihin (ILO, UNHCR, UNESCO jne) ja kansalaisjärjestöihin. Nämä ovat tärkeitä foorumeja. Arvioisin, että tämän lisäksi voisi olla mahdollista vahvistaa esimerkiksi sektoritutkimuslaitosten roolia globaalin kestävyiden tukemisessa. Esimerkiksi Työterveyslaitos on vuosikymmenten ajan rakentunut tutkimusperusteisesti ”kestävää työelämää” ja monia oppeja voisi edelleen soveltaa ja kehittää esim. kehittyvien maiden haasteita silmällä pitäen (mm. sosiaalinen & psyykkinen kestävyys, turvallisuus). Kestävien työelämäinstituutioiden ja käytäntöjen rakentaminen voisi olla määrätietoisemmin kehitysyhteistyön osa ja tutkimus/asiantuntijalaitoksilla fokusoidumpi ja resursoidumpi rooli. Liittyy muun muassa tavoitteisiin 3, 8, 9 ja 10.
- 5) **Työelämän kehityksen ja kulttuuritekijöiden huomioiminen osaamisessa.** Tavoitteessa 6 esitetty korkeakoulutettujen suhteellisen osuuden lisääminen 50%:iin ei tuo ratkaisua tuottavuusongelmiin ja osaamisvajeisiin. On kansainvälisiä tutkimustuloksia, jotka kertovat, että epävakaut työmarkkinamahdollisuudet tuottavat koulutettujen nuorten aikuisten osalta ahdistuneisuutta ja näköalattomuutta. Selonteossa on syytä painottaa, että jatkossa on tärkeää tuottaa tietopohjainen näkemys siitä, millaisia osaamisia tarvitaan ja millaisia ovat toimivat koulutuspolut, jotka luovat pohjaa ”säälliselle työlle”, tai jopa työn imulle. Tärkeää myös se, miten erilaisten työikäisen koulutustarpeita voidaan jatkossa tukea. Sukupuolellakin on väliä. Esimerkiksi tutkimuksessamme (Airila et al. 2021, Finnish Yearbook of Population Research, 55, 25-44) havaitsimme, että 3-6 vuotiaat lapset ja vähäiset ystävyssuhteet valtaväestöön olivat yhteydessä somali- ja kurdinaisten heikkoon työllistymiseen, muttei miesten. Näin kulttuuriset sukupuoliroolit olisi huomioitava esim. koulutusmahdollisuuksia ja työelämäaktiivisuutta kehitettäessä. Lisäksi tulevaisuuden kestävyttä rakennettaessa osaamisen jatkuva kehittäminen on erityisen kriittistä työuran aikana. Aikuiskoulutuksen haasteena on, että se kasautuu ja kohdistuu vain osalle työvoimaa. Olisi tärkeää kohdistaa toimenpiteitä siihen, että nyt vähän koulutusta saavat tai hankkivat (lähes puolet työssä olevista) voisivat kehittää osaamistaan ja samalla vahvistaa omaa asemaansa työmarkkinoilla.